

**Саха литературатыгар государственной олимпиада
түмүктүүр түһүмэбин соруудахтарын толорууга ыйыылар
(2021-2022 үө.дь.)**

11 кылаас

2021-2022 үө.дь. саха литературатыгар государственной олимпиада түмүктүүр түһүмэбэ үс чаастан турар. Соруудахтар саха суруйааччыларын, кинилэр айымньыларын, айымньылар суруллубут историяларын, литература теориятын билиини ирдииллэр, ону тэнэ толкуйдуур, ырытар, айар дьобургутун сыаналыыбыт.

А соруудах

А. Уус-уран айымньы тиэкиһин билиини тургутар соруудахтар.

В соруудах 2 түһүмэхтээх:

В.1 Литература историятын, теориятын билиигэ, аабы уопсай культууратыгар соруудахтар.

В 2. Литература уонна искусство атын көрүннэрэ.

В1 - бу соруудахтарга айымньы тиэкиһин, литература историятын уонна теориятын билэргин көрдөрөбүн. Эппиэти чуолкайдык, кылгастык биэрэргэ дьулус.

В2 – бу соруудахтар литература уонна искусство атын көрүннэрин алтыһыларыгар анааллар. Эппиэккэр билэргин көрдөр, чопчу эппиэттээ.

Бу түһүмэхтэргэ барыта **60 б. ылыахха сөп.**

С соруудах – Эссе.

Бу соруудах уопсай баала – 40 б.

Ситиһини бафарабыт!

Саха литературатыгар государственной олимпиада (2021-2022 үөдь.)
Түмүктүүр түһүмэх соруудахтара
11 кылаас

В соруудах.

В1. Уус-уран айымньы тиэкиһин билиини тургутар соруудахтар.

1. *Быһа тардыы ханнык хоһоонтон ылыллыбытын быһаар.*

«Чэй эрэ, сэгэрим,
Чэй эрэ, кылыһым!
Уол оҕо буоламмын,
Олох-дьаһах туһугар
Уруй туску былдьаһан
Халын тириини
Хайытыһар,
Хатан унуоҕу
Тоһутуһар
Күүрсүүлээх күчүмэбэй күнүм
Күөһүн тиийэн кэллэ,
Күндү көмүс доҕоччугуом,
Күөх биилээх кылыһыам!»

А. С.Васильев-Борогонский «Кылбаннаа эрэ, кылыһым!»

Б. Т. Сметанин „Кырдык иһин кыргыс“

В. Дьуон Дьанылы „Саллаат доҕорбор“

Г. Макаар Хара „Быраһаай, Элиэнэ эбэксэм“

2. *Таптал туһунан саха поэттарын хоһоонноруттан быһа тардыылары аах. Ааптардарын быһаар.*

1.	«Сорохтор киһиэхэ кэрэтэ Сырайын сырдыга дэһэллэр, Кэрэттэн кэрэтин – сүрэбин Билигин даҕаны билбэттэр... »	А. Алампа
2.	«Хап-харанан көр эрэ, Ыалдыа сытан үтүөрүөм, Мунчаара сылдьан үөрүөм Хап-харанан көр эрэ... »	Б. Иван Гоголев
3.	«Онуоха эн, Санаабын таппыт курдук, Саната суох салаллан Саннын үрдүнэн Салан сайаҕастык Сандаарыччы көрбүккүн Сааһым тухары Саныы сылдыһам, Өлүөрүм тухары Өйдүү сылдыһам»	В. Петр Тобуруокап

3. *Быһа тардыы ханнык айымньыттан ылыллыбытый?*

“Мин, саха ыччата буоламмын,
 Дойдубун сахалыы таптыбын.
 Сүрэмим нэлэмэн истиэптэн
 Арыылаах алааһын ордорор,
 Сайылык үөрүүлээх түптэтин
 Ахтыылаах түүл, номох оностор.
 Куртуйах тохтообот чарангын
 Чаранна отойун ааппаппын,
 Чалбахха холуубун көннөрү,
 Собото, куһа суох күөллэри...”

- А. Семен Данилов “Саха таптала”
 Б. Иван Гоголев “Сахам сирэ барахсан”
 В. Леонид Попов “Хоту үөскээбит буоламмын”
 Г. Моисей Ефимов “Сахалар иһэллэр”

4. Геройдар ааттарын айымньыларын, ааптардарын кытта сөп түбэһиннэртээн суруй.

1) Харатаайап кулуба, Огдооччуйа эмээхсин, Сүөдэркэ	А. «Хара кыталык»	Г. Далан
2) Тойон киһи, Кыһалҕа, Хараанай эмээхсин	Б. «Тулаайах оҕо»	Д. И.Гоголев
3) Манган Мэкчэ, Бакамда, Акаана	В. «Төлкө»	Е. Н.Якутский

5. Айымньы аатын, ааптарын быһаар:

„Романна ааптар XIX-XX үйэлэр кирбиилэригэр Россияҕа буолбут улахан историческай уларыыылар кытыы сирдэргэ олохтоох омуктарга туох омсону эбэтэр үтүө өрүттэри киллэрбиттэрин XXI үйэ киһитин көрүүтүнэн анаарар.

Сүрүн хамсатар күүс – Оруһуттар аҕа уустара”.

- А. Елена Слепцова-Куорсуннаах «Аан талҕа»
 Б. Софрон Данилов „Киһи биирдэ олорор“
 В. Далан “Доҕоруом, дабай күөх сыырдаргын”
 Г. Павел Харитонов-Ойуку „Хоболоох суол“

6. Ойуулааһынынан сиэттэрэн, айымньы геройун чопчулаа.

«Сонно тута кирилизинэн кыһынны кэмнэ халтангыны собуустук, ол эрэри үчүгэйдик тангыбыт отуччалаах саар тэҕил дьахтар уун-утары сүүрэн табыста. Били мичээрдээбит диэн дьэ мэлис. Кыһыра, кыйахана охсубут...”. “Манган хаарга кини көтөөрү сапсынныыр тураах курдук – хара хаатынкалаах, дьууппалаах, плюш кылгас сонноох, котик бэргэһэлээх – барыта хара».

- А. Маня (Афанасий Федоров “Студент кэпсээнэ”)
 Б. Анфиса (Николай Габышев “Анфиса”)
 В. Даайа (Софрон Данилов “От үрэххэ”)
 Г. Надежда Пестрякова (Софрон Данилов “Сүрэх тэбэрин тухары”)

7. Айымньы тематын быһаар:

1. «Уот ийтиитэ»	1. таптал
2. «Мотуо»	2. гражданскай сэрии
3. «Кыраттан орпут»	3. промышленность
4. «Дьылҕам мизэнэ»	4. дьахтар темата
5. «Күкүр Уус»	5. репрессия туһунан

8. Айымньы ааптарын, аатын геройдартан сиэттэрэн быһаар:

- Валерий Аргылов, Кыгча, Суонда, Уордаах Уоһук
 А. Софрон Данилов “Кини биирдэ олорор”
 Б. Николай Якутскай “Төлкө”
 В. Василий Яковлев “Өрүстэр кирбиилэригэр”
 Г. Иван Гоголев “Хара кыталык”

В.2 Литература историятын, теориятын билиигэ, аабы уопсай культуратыгар соруудахтар.

1. Ханнык саха суруйааччыта бастаан Дьүлэй, Сэттэ Бытык диэн псевдонимынан бэчээттэнэ сылдыбытай? Абааччыларга биллибит псевдонимын суруй.

2. П.А.Ойуунускайга сыһаннаах сир-дойду ааттарын бул: Таатта, Чөркөөх, Москва, Томскай, Казачье, Чурапчы, Ялта, Кишинев, Алма-Ата, Дьокуускай, Казаанка, Тифлис, Хоро, Тигиилээх.

3. Эрилик Эристиин «Маарыкчаан ыччаттара» айымньытыгар Сеня Оноев прототибынан буолбут суруйааччы кимий? Роман хас сыллаахха бэчээттэммитэй?

4. Саха литературатыгар детективнэй уонна фантастическай жанрдары төрүттээбит кимнээбий? Иккилии айымньыларын суруй.

5. Иван Сысолятин “Сарсыарда” сэхэнин салгытыта 2018 с. бэчээттэммитэ. Сэхэн салгытытын аатын суруй.

6. Бу ханнык суруйааччы олобун кэпсээнэй?

«Кини Томпо улууһун III Байаҕантай нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Аҕата мас ууһа, болуотунньук. Ийэтэ - поэт Пантелеймон Тулааһынап аймаҕа. Кини 9 сааһыгар 1920 сыллаахха оскуолаҕа үөрэнэ кирибитэ. Алампа убайыгар Василий Иванович Софроновка уонна Бэс Дьарааһынна үөрэммитэ. Псевдонимынан үөскээбит үрэҕин аатын ылыммыта. 1934 с. ССРС Суруйааччыларын Сойууһугар кирибитэ. «Мин норуот уолабын» диэн айымньылаах. Олобо суох буруйдааммыта. 1949 с. суох буолбута».

7. Бэрлибит хоһоонго строфа, рифма, рифмовка көрүнүн ааттаа.

«Таптыбын күөх быйан сааһынан
 Ньургунун сибэкки тылларын,
 Бу тойук манньк саас сааһынан
 Суккуллар дьизэрэнкэй тылларын... »

8. Баллада өйдөбүлүн быһаар. Саха литературатыттан холобурда аҕал.

9. Гаврил Колесов “Саллаат санаата” документальнай сэхэнигэр ким уонна ханнык түгэн туһунан кэпсээнэрий? Герой аатын уонна кини олоҕор буолбут событиены ааттаа.

«“Кэбис, бу курдук биир сиргэ сытан ыттахпына, аҕыйахпытын сэрэйиэхтэрэ. Үөмөн-саһан, тула эргийэн ылан кыайахтара. Элбэх сэрии туораабыт дэтэр гына кимэн кириэххэ. Дьоммуттан орпут буоллахтарына, батыһахтара“, - диэн быһаарынаат, ыстанан туран, харса суох ыта-ыта, „ураа“ хаһыыты-хаһыыты, иннин диэки сүүрдэ. Сэрэйбитин курдук, икки өттүтэн, аҕыйах да буоллар, бэйэтин дьоно сырсыбытынан бардылар. Онно-манна талахха, куюһаахха саспыт өстөөхтөр, туран, атахха биллэрдилэр».

В 2. Литература уонна искусство атын көрүнэрэ.

1. Хартыынаҕа ойууламмыт суруйааччылары, хартыына ааптарын быһаар.

2. 1972 сыллаахха Таджикфильм ханнык суруйааччы айымньытынан “Тайна предков” диэн киинэни устубутай? Суруйааччы уонна айымньы аатын суруй.

3. Биллэр ырыаһыт Байбал Сэмэнэп поэт Иван Арбита хоһоонноругар элбэх ырыаны айбыта. Хоһооннору ааттаа.

С сорудах. Эссе

Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылыгар анаан, „Тиллиэн! Көңүллэниэн! Күүһүрүөн!“ диэн тиэмэҕэ эссетэ суруй.